

ДО 90-РІЧЧЯ ВОЛОДИМИРА ДАНИЛОВИЧА БАРАНА

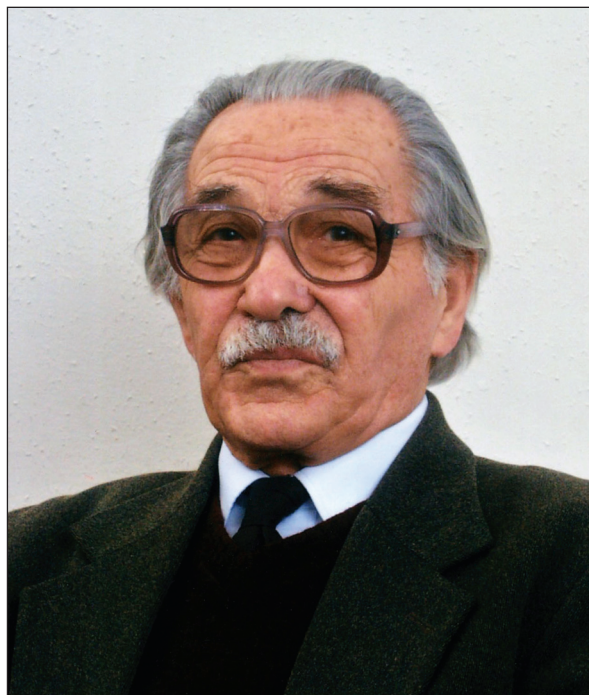
Видатному українському вченому — члену-кореспонденту НАН України, доктору історичних наук, професору, двічі лауреату Державної премії України в галузі науки і техніки Володимир Данилович Барану виповнилося 90 років.

Народився Володимир Данилович 9 серпня 1927 р. в селі Дем'янів Галицького р-ну Івано-Франківської обл. Його юнацькі роки припали на Другу світову війну, але попри всі негаразди у 1946 р. він став студентом історичного факультету Львівського педагогічного інституту.

У 1953 р. В.Д. Баран був зарахований на посаду молодшого наукового співробітника відділу археології новоствореного Інституту суспільних наук. І з цього часу його професійна діяльність назавжди пов'язана з археологією. Відразу визначилося коло наукових інтересів молодого археолога — дослідження проблеми походження та ранньої історії слов'ян. Це передусім передбачало всебічне вивчення пам'яток першої половини I тис. н. е., і черняхівської культури зокрема. Тому у 1954—1956 рр. Володимир Данилович зосередився на дослідженні відкритих ним поселень перших століть нової ери у верхів'ях Дністра. У 1955 р. побачили світ його перші наукові публікації, а в 1958 р. він захистив кандидатську дисертацію. Перша монографія «Поселення перших століть нашої ери біля села Черепин» (1961) містила результати дисертаційного дослідження і була присвячена окремій групі пам'яток, яка, на думку В.Д. Барана, належала прямим предкам слов'ян Подністров'я.

Розуміючи значення комплексів початку третьої чверті I тис. н. е., досліджених за його участі на поселенні Ріпнів I, для вивчення проблеми етногенезу слов'ян, Володимир Данилович у 1957—1961 рр. провів розкопки відкритого ним поселення Ріпнів II широкою площею. Це дозволило виявити нові житлові і господарські споруди VI—VII ст. — ті самі, яких так бракувало у стратиграфічній колонці старожитностей Південно-Східної Європи. Такі ж пам'ятки були досліджені В.Д. Бараном у 1960—1964 рр. в зоні будівництва Бурштинської ДРЕС та Тернопільській області.

У кінці 1960-х рр. в житті дослідника відбулися зміни. Із 1967 р. В.Д. Баран перейшов на

викладацьку роботу до Львівського університету, а в 1969 р. переїхав до Києва, де обійняв посаду заступника директора Інституту археології з наукової роботи. Згодом, у 1972—1973 рр. він виконував обов'язки директора Інституту, був головним редактором часопису «Археологія» (1970—1973) та головою щойно створеної спеціалізованої вченої ради для захисту дисертацій (1972—1977).

Матеріали пам'яток третьої чверті I тис. В.Д. Баран увів у науковий обіг у монографії «Ранні слов'яни між Дністром і Прип'яттю», визначаючи їх як пам'ятки празької (празько-корчацької) культури. Нові матеріали і розробки склали основу докторської дисертації, яку В.Д. Баран успішно захистив у 1973 р.

Володимир Данилович Баран одним із перших зрозумів, що необхідно виокремити ранньослов'янську археологію в окрему структуру у межах Інституту, і саме йому належить заслуга втілення цієї ідеї у життя. У 1974 р. за ініціативою В.Д. Барана було створено відділ археології ранніх слов'ян, керівником якого він був до 2002 р.

Створення відділу дозволило розгорнути всебічні дослідження культури і історії давніх слов'ян, залучити до цієї справи нових фахівців, розпочати підготовку молодих дослідників.

Організаційна діяльність не стала для В.Д. Барана перешкодою для подальших досліджень. Коли стало зрозумілим, що старожитності VI—VII ст. суттєво відрізняються від чер-

няхівських, В.Д. Баран став розробляти версію поліетнічного характеру черняхівської культури, згідно якої слов'яни, хоча і не визначали специфіку цих старожитностей, все ж перебували у складі її носіїв. Підсумком понад двадцятирічних досліджень черняхівських пам'яток стала монографія «Черняхівська культура (За матеріалами Верхнього Дністра та Західного Бугу)» (1981). Головну увагу автор приділив виокремленню давньослов'янських компонентів у комплексі черняхівських старожитностей (ліпна кераміка, особливості житлового будівництва) та участі черняхівського населення у процесах формування слов'янської культури раннього середньовіччя.

Матеріали з розкопок поселень Рашків I, II, III, проведених у 1973—1978 рр. дозволили В.Д. Барану дослідити становлення і розвиток празької та райковецької культур та структуру слов'янської сільської общини. Цим унікальним матеріалам присвячена монографія «Пражская культура Поднепровья (по материалам поселений у села Рашков)» (1988). Відкриття і вивчення комплексів V ст. на поселенні Теремці Хмельницької обл. дозволило з'єднати ранньосередньовічні матеріали з певними групами старожитностей римського часу.

Підсумки археологічного дослідження ранньої історії слов'ян в Україні майже за сто років були підведені у фундаментальній колективній праці «Славяне Юго-Восточной Европы в предгосударственный период» (1990). Авторський колектив на чолі з В.Д. Бараном був удостоєний Державної премії України в галузі науки і техніки за 1991 р. У цій книзі та низці наступних публікацій — монографії «Давні слов'яни» (також відзначеній Державною премією України в галузі науки і техніки 2001 р.) та авторських розділах у фундаментальних виданнях «Давня історія України» (Т. 3), «Етнічна та етнокультурна історія України» (Т. 1) викладено концепцію походження слов'ян, яка зараз визнана як вітчизняними, так і зарубіжними фахівцями.

Концептуальна ідея В.Д. Барана полягає в тому, що слов'яни ніколи не були однією етнічною спільністю, а отже, не були представлені однією археологічною культурою. Вони вже з найвіддаленіших епох виступали як окремі, хоч і споріднені, праслов'янські і слов'янські більші чи менші етномовні спільності, які

мешкали поряд з іноетнічними групами у межиріччі Одри і Дніпра, але ніколи до раннього середньовіччя не заселяли всієї цієї території. Слов'яни — мешканці лісостепової і південної частини лісової зони сучасної України, починаючи від рубежу I тис. н. е., пережили всі інвазії, що відбулося у матеріальній культурі, і ніколи не були витіснені повністю з місць свого проживання або знищені.

Поряд із плановими дослідженнями ранньослов'янських пам'яток, Володимир Данилович протягом 1981—1991 рр. працював у складі спільної німецько-української експедиції, що вивчала старожитності в м. Ольденбурзі (ФРН). У 1991—2002 рр. він проводив дослідження давнього Галича — вивчав залишки палацу галицьких князів XII—XIII ст. та князівський курган «Галичина могила».

З відновленням державної незалежності України Володимир Данилович активно працює над розв'язанням проблем походження українського народу. Цьому присвячені монографії «Походження українського народу», «Історичні витоки українського народу» та «Давні слов'яни і походження українського народу» (останні у співавторстві з Я.В. Бараном). Значну увагу в дослідженнях приділено питанням утворення Києво-Руської держави та критиці концепції «давньоруської народності».

Творчий доробок Володимира Даниловича нараховує майже 400 друкованих праць, серед яких 16 монографій, в тому числі 10 індивідуальних. Його наукові праці збагатили вітчизняне слов'янознавство і широко відомі в Європі. Під керівництвом В.Д. Барана виконано 12 кандидатських та 5 докторських дисертацій. Не буде перебільшенням сказати, що саме з ім'ям Володимира Даниловича як дослідника, організатора науки і перш за все — Учителя, слід пов'язувати створення української школи археологічної славистики.

Численні заслуги та наукові регалії, як і солідний вік, не стають на перешкоді творчій завзятості, новим здійсненням і творчим планам ювіляра. Зараз Володимир Данилович плідно працює в НДІ українознавства Міністерства освіти і науки України, де в 1994—2003 рр. очолював відділ етнології. Тож бажаємо дорогому Володимиру Даниловичу міцного здоров'я, незгасаючого натхнення і нових наукових звершень!

Н.С. АБАШИНА, О.В. ПЕТРАУСКАС